

AGNIESZKA WESOŁOWSKA

(Katowice)

FENOMENOLOGIA A DUCHOWY WYMIAR ŻYCIA

„Mądrość jest naszym naturalnym celem, ćwiczenie się w niej byłoby ze wszystkiego najlepszym. Dlatego inne czynności należy wykonywać [...] przez wzgląd na dobro duszy”¹.

Celem artykułu jest pokazanie, że w myśli Husserla, którego pierwotnym impulsem filozofowania jest motywacja praktyczno-etyczna, można doszukać się wątków, w których perspektywie sama fenomenologia jawi się jako nauka podejmująca problematykę istoty życia świadomościowego, jaką jest to, co duchowe. Wymiar duchowy ludzkiej egzystencji, okazuje się więc podstawowym kontekstem, w którego perspektywie warto odczytywać dzieła oraz analizować problemy pozostawione przez twórcę fenomenologii. To właśnie on wpływa na specyfikę Husserlowskiego sposobu filozofowania. Zdaniem Husserla bowiem fundamentalne zadanie filozofii dotyczy sfery ludzkiego ducha i jego rozwoju. „Każda wielka filozofia – pisze Husserl – jest nie tylko faktem historycznym,

¹ Arystoteles, *Zachęta do filozofii*, przeł. K. Leśniak, [w:] tenże: *Zachęta do filozofii. Fizyka*, przeł. K. Leśniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 17.

lecz nadto spełnia wielką, ba jedyną w swym rodzaju funkcję teleologiczną w rozwoju duchowego życia ludzkości, wznosząc mianowicie na najwyższy poziom życiowe doświadczenie, [...] mądrość swego czasu”².

Rozważania prezentowane w niniejszym artykule dotyczą problematyki celu i zadań fenomenologii jako filozofii transcendentальной i zarazem ukazują, iż projekt filozofii Husserla przynosi rozstrzygnięcia istotne dla ludzkiego życia. W związku z zadaniami, jakie stawia Husserl w odniesieniu do projektowanej przez siebie filozofii można doszukać się następujących aspektów: po pierwsze, filozofia umożliwia życie w prawdzie; po drugie, wiąże się ona z przemianą sposobu życia; po trzecie, ujawnia możliwość przewyciężenia przesądów oraz postawy dogmatycznej względem świata. Ujęcie fenomenologii zostanie rozpatrzone w niniejszym artykule w związku z namysłem nad duchowym wymiarem życia i ukazane w postaci dwóch wątków: pierwszy dotyczy życia duchowego jako życia w prawdzie, drugi poświęcony jest namysłowi nad istotą ducha rozumianemu jako cel filozofowania.

1. Życie duchowe jako życie w prawdzie

Już we wczesnym tekście Husserla, pt. *Badania logiczne*, w których analizuje on podstawowe pojęcia swej filozofii (m.in. intencjonalność świadomości) oraz przeprowadza krytykę psychologizmu, można dopatrzeć się nawiązań do klasycznego rozumienia filozofii jako wiedzy autonomicznej, racjonalnej i nie-dogmatycznej, o własnym przedmiocie oraz adekwatnej do niego metodzie, badającej warunki możliwości tego, co dane. Projekt takiej filozofii wiąże się z antypsychologicznie nacechowanym namysłem nad strukturą aktów świadomości i ich korelacją z przedmiotem. W ramach rozważań prezentowanych w niniejszym artykule, należy podkreślić, iż w odniesieniu do aktów świadomości, Husserlowi nie chodzi o ich naturalistyczne rozumienie. Ma on na uwadze

² E. Husserl, *Idea fenomenologii. Pięć wykładów*, przeł. J. Sidorek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 62.

badanie polegające na odsłanianiu świadomości, dzięki któremu ukazana zostaje sama istotowość subiektywności. Fenomenologiczne badanie będące nieustanną pracą, umożliwia osiągnięcie stanu uwolnienia od jakichkolwiek uwikłań i odniesień, tradycyjnych przesądów oraz zajęcie, jak pisze Max Scheler postawy bezpośredniego obcowania z samymi rzeczami w aktach przeżywania³. Ten odkryty wymiar poznawczy wiąże się z namysłem nad zadaniami filozofii. W odczycie wygłoszonym w Berlinie w 1931 roku, zatytułowanym *Fenomenologia i antropologia* Husserl stwierdza wprost, iż „czasy nowożytne w filozofii są nieustannym trudzeniem się, aby wniknąć w ten nowy wymiar, dojść do właściwych pojęć, do właściwego stawiania pytań i właściwej metody. Droga wiedząca do tego celu jest długa, zrozumiałe więc, że nowożytność, pomimo swej autentycznej woli nauki, nie doszła do żadnej filozofii, która zadośćuczyniłaby motywacji transcendentalnej. [...] Czy w tym chaosie i pospiesznym następowaniu po sobie filozofii można ośmielić się mieć nadzieję, że jest już wśród nich taka, w której transcendentalna tendencja nowożytności stała się całkowicie jasna i doprowadziła do mocno i trwale ukształtowanej apodyktycznie koniecznej idei filozofii transcendentalnej? [...] Filozofię transcendentalną wypracowaną w sposób czysty i prowadzącą rzeczywistą, naukową pracę dostrzec potrafię jedynie w transcendentalnej albo konstytutywnej fenomenologii”⁴. Dopiero w fenomenologii Husserl widzi naukę, która okazuje się doniosła dla pytań o istotę podmiotowości, naukę ujawniającą obszary duchowego życia dotąd nieprzebadane, zgłębiającą istotę subiektywności nie z punktu widzenia naturalnego (biologicznego, psychologicznego, czy antropologicznego), lecz transcendentalnego, umożliwiającego rozpoznanie godności człowieka jako osoby a mówiąc ściślej: rozpoznanie faktu, że podmiotowość jest zarazem konstytuująca i konstytuowana i jako taka nie daje się zredukować do świata, lecz nadaje sens światu.

³ M. Scheler, *Postawa fenomenologiczna*, przeł. J. Machnac, [w:] *Fenomenologia*, J. Machnac (red.), Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1990, s. 73.

⁴ E. Husserl, *Fenomenologia i antropologia*, przeł. S. Walczewska, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 32, 1987, s. 337.

W tym kontekście Husserla projekt fenomenologii transcendentальной można rozumieć jako rezultat namysłu nad principium życia świadomościowego. Sam Husserl pisze, że „naturalne, obiektywne życie w świecie stanowi jedynie szczególny *modus* stale konstytuującego świat życia transcendentального tego rodzaju, że podmiotowość transcendentálna, żyjąc z dnia na dzień, nie uświadamia sobie tych konstytucyjnych horyzontów i nigdy nie może ich sobie uzmysłowić”⁵. Jacques Derrida dostrzega, iż Husserłowska fenomenologia jest filozofią życia, „dlatego, że źródło sensu w ogóle zawsze jest określone jako akt *życia*, jako akt bycia żywym, jako *Lebendigkeit*. Otóż jedność życia, ogniskowa *Lebendigkeit*, która załamuje jej światło we wszystkich fundamentalnych pojęciach fenomenologii (*Leben, Erlebnis, lebendige Gegenwart, Geistigkeit* itd.), wymyka się redukcji transcendentальной i, jako jedność życia światowego i życia transcendentálního, toruje jej drogę”⁶. W związku z tą problematyką odwołajmy się do Emmanuela Levinasa, który eksponując jedną z najbardziej interesujących, jego zdaniem, konsekwencji stanowiska Husserla, pisze następująco: „konkretne życie – źródło istnienia świata – nie jest czystą *teorią*. [...] Życie to jest złożone z działania, uczuć, woli, sądów estetycznych, zaangażowania i obojętności itp. Wówczas zaś świat związany z tym życiem jest oczywiście przedmiotem teoretycznej kontemplacji, ale również światem pożądanym, odczuwanym, światem działania, piękna i dobroci, brzydoty i zła. Wszystkie te pojęcia na równi stanowią istnienie świata, *składają się* na jego ontologiczne struktury w tym samym stopniu, co na przykład czysto teoretyczne kategorie przestrzenności”⁷. Warto odwołać się do słów Jana Patočki, który pisze następująco: „Husserłowski postulat pierwotnej źródłowości, postulat zstąpienia do tego wszystkiego, co wyłania

⁵ E. Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, W. Biemel (hrsg.), [in:] *Husserliana – Edmund Husserl, Gesammelte Werke*, Bd. 6, M. Nijhoff, Den Haag 1962, s. 179. Cyt. za polskim przekładem fragmentów *Kryzysu...* – E. Husserl, *Wybór pism*, przeł. S. Walczewska, [w:] K. Świącicka, *Husserl*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2005, s. 267-268.

⁶ J. Derrida, *Głos i fenomen. Wprowadzenie do problematyki znaku w fenomenologii Husserla*, przeł. B. Banasiak, Wydawnictwo KR, Warszawa 1997, s. 18-19.

⁷ E. Levinas, *Teoria intuicji w fenomenologii Husserla. Fragmenty*, przeł. P. Mrówczyński, [w:] *Fenomenologia francuska. Rozpoznania. Interpretacje. Rozwinięcia*, J. Migasiński i I. Lorenc (red.), Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2006, s. 111-112.

się ze swego pierwszego źródła, prowadzi nas więc ku światu korelatywnemu względem intuicji, która daje rzeczy same, [...] ku światu, który jest przede wszystkim światem dobra (i zła) i który z tej racji zasługuje na to, aby go nazwać światem konkretnej ludzkiej egzystencji”⁸. Ten powrót do pierwotnego źródła wszelkiego uzasadnienia, do wglądu oraz do oczywistości jest za każdym razem powrotem do własnego „ja”, które odślania prawdę o sobie.

Jeśli chodzi o refleksję nad światem życia, w Husserlowskiej fenomenologii ujmuje się człowieka i jego świat w sposób wolny od naturalistycznego przesądu, z perspektywy transcendentalnej umożliwiającej uchwycenie istoty tego, co subiektywne. Według Husserla zmianę nastawienia z naturalnego na transcendentalne, zmianę, która daje wgląd w principium życia, umożliwia redukcja fenomenologiczna, a redukcję fenomenologiczną można rozumieć jako akt angażujący całą osobę, samo z kolei przekroczenie nastawienia naturalnego jako przemianę o charakterze egzystencjalno-osobowym. „Odwrócenie – zauważa Paul Ricoeur – przez które refleksja odrywa się od postawy naturalnej, jest równocześnie – za jednym zamachem [...] epistemologiczne i etyczne”⁹. W świetle takiej perspektywy nieodzowną od zmiany nastawienia refleksję można potraktować jako pracę, mającą na celu ćwiczenie specyficznej postawy a samego Husserla jako kontynuatora antycznej tradycji filozofii pojmowanej jako ćwiczenie się w mądrości. W tym kontekście P. Hadot ujmuje filozofię jako konwersję, której cech doszukuje się m.in. w koncepcji redukcji fenomenologicznej. Píše o tym następująco: „W starożytności filozofia była przede wszystkim konwersją, czyli powrotem do siebie, do swej prawdziwej istoty wskutek nagłego wyrwania się z obłądu nieświadomości. Ten fakt przełomowy stanowi punkt wyjścia rozwoju filozofii Zachodu. [...] Konwersja filozoficzna jest wyrwaniem się i zerwaniem z tym, co powszednie, swojskie, z fałszywie »naturalną« postawą zdroworoządkową; jest powrotem do tego, co pierwotne, [...] co autentyczne, powrotem do

⁸ J. Patočka, *Filozofia kryzysu nauki według Edmunda Husserla i jego koncepcja fenomenologii „świata przeżywanego”*, przeł. J. Zychowicz, [w:] *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*, Z. Krasnodębski, K. Nellen (red.), Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993, s. 43.

⁹ P. Ricoeur, *Fenomenologia i hermeneutyka: wychodząc od Husserla...*, przeł. M. Drwięga, [w:] *Fenomenologia francuska*, wyd. cyt., s. 199.

głębi, do istoty; jest całkowitym rozpoczęciem od nowa i nowym punktem wyjścia, przeobrażającym przeszłość i przyszłość. Te same cechy dają się odnaleźć w filozofii współczesnej, zwłaszcza w koncepcji redukcji fenomenologicznej¹⁰.

Można dopatrzeć się tutaj nawiązania do koncepcji klasycznej, w szczególności do koncepcji ćwiczenia się w mądrości Arystotelesa. Według Arystotelesa naturalny cel człowieka stanowi mądrość „a ćwiczenie się w niej jest ostateczną czynnością, ze względu na którą powstałszy”¹¹. Co więcej, zdaniem Stagiryty „cała Natura jako posiadająca rozum niczego nie czyni na oślep, lecz zawsze w jakimś celu”¹². Husserl podobnie jak Arystoteles określa rozumność jako cechę konstytutywną człowieka. Zdaniem twórcy fenomenologii, w człowieku objawia się pęd do racjonalności¹³, sam zaś rozum jako naturalne światło a zarazem cel sam w sobie. Fenomenologia nie jest niczym innym niż zachętą do ćwiczenia się w mądrości (rozumności) i prawdzie będącymi osobowo-egzystencjalnym a zarazem dziejowym celem ludzkości. Jest rozważaniem umożliwiającym zrozumienie własnej osoby jako nosiciela rozumu. Być osobą znaczy wykraczać poza to, co zmysłowe, to doświadczać pędu ku racjonalności, który stanowi impuls do nieustannego ćwiczenia się w mądrości. Pęd ten oraz ćwiczenie się w mądrości ma charakter nieskończony i jako taki pozostaje ideą regulatywną. „Filozofia jako teoria czyni wolnym, a nie jedynie badaczem, każdego, kto jest filozoficznie wykształcony. Autonomia teoretyczna pociąga za sobą autonomię praktyczną. Przewodnim ideałem jest w renesansie człowiek antyczny, który rozumnie kształtuje siebie opierając się na wolnym rozumie”¹⁴. Autonomia mentalna (racjonalna, transcendentalna) pociąga za sobą autonomię osobową – osoba stanowi urzeczywistnienie tej autonomii.

¹⁰ P. Hadot, *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, przeł. P. Domański, Fundacja Aletheia, Warszawa 2003, s. 232-233.

¹¹ Arystoteles, *Zachęta do filozofii*, wyd. cyt., s. 16.

¹² Tamże, s. 17.

¹³ Zob. E. Husserl, *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908-1937)*, R. Sowa und T. Vongehr (hrsg.), [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Werke*, Bd. 42, Springer, Dordrecht 2014, s. 225, 243.

¹⁴ E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentalna*, przeł. S. Walczewska, Rolewski, Toruń 1999, s. 9-10.

Nastawienie fenomenologiczne oznacza życie w prawdzie, w nieustannej samorefleksji i namyśle nad życiowymi celami, wymagające uwolnienia od żywionych przesądów, zajęcia postawy absolutnej odpowiedzialności, autentyczności. W *Erste Philosophie...* Husserl podkreśla, że „życie filozoficzne jest życiem z absolutnej samoodpowiedzialności”¹⁵. Zdaniem Dana Zahavi samoodpowiedzialne życie, opierające się na oczywistości czyni w ujęciu Husserla możliwym poszukiwanie transcendentального ugruntowania¹⁶. Warto w tym kontekście odwołać się również do komentarza Witolda Płotki, który akcentuje, iż „w związku z niewystarczalnością racjonalności naukowej, niemiecki filozof pisze o potrzebie odnowy. Odnowa opiera się na metaforycznym zbudzeniu z »drzemki dogmatycznej« obiektywizmu i wykształceniu metody, służącej realizacji ideału racjonalności. [...] Celem, który Husserl stawia przed człowiekiem dążącym do odnowy, jest taka forma życia, która byłaby kierowaniem samym sobą w codziennym życiu ze względu na racjonalne zasady działania”¹⁷. Zwrot w stronę własnego „ja” wiąże się z przemianą sposobu życia. W *Erste Philosophie...* sam Husserl odwołuje się do Sokratejsko-Platońskiej koncepcji filozofii: „Sokratesa etyczna reforma życia charakteryzuje się przez to, że on zinterpretował prawdziwie spełnione życie jako życie z czystego rozumu”¹⁸. W interpretacji Husserla „Sokratejska metoda poznania jest metodą całkowitego wyjaśnienia, wyjaśnienia w sensie powrotu do oczywistości”¹⁹, toteż można ująć zasadniczą intencję tej metody w kategoriach powrotu do oczywistości a w konsekwencji etyczna reforma życia w istocie prowadzi do życia w pełnej jasności²⁰. Akcen-

¹⁵ E. Husserl, *Erste Philosophie* (1923/24), Teil 2: *Theorie der phänomenologischen Reduktion*, R. Boehm (hrsg.), [in:] *Husserliana – Edmund Husserl, Gesammelte Werke*, Bd. 8, M. Nijhoff, Den Haag 1959, s. 197.

¹⁶ Zob. D. Zahavi, *Fenomenologia Husserla*, przeł. M. Świąch, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012, s. 92.

¹⁷ W. Płotka, *Fenomenologia Husserłowska a etyka. Źródła, rozwój i kontynuacje*, [w:] *Wprowadzenie do fenomenologii. Interpretacje, zastosowania, problemy*, t. II, W. Płotka (red.), Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2014, s. 242.

¹⁸ E. Husserl, *Erste Philosophie* (1923/24), Teil 1: *Kritische Ideengeschichte*, Elisabeth Ströker (hrsg.), [in:] *Husserliana – Edmund Husserl, Gesammelte Schriften*, Bd. 6, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1992, s. 9.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

towanie duchowego wymiaru życia człowieka jest zadaniem a zarazem powołaniem filozofa, wypływającym z odpowiedzialnego namysłu nad celem ludzkości i naturalnymi zdolnościami rozumu. „Wraz z pierwszą koncepcją idei – pisze Husserl – człowiek stopniowo zaczyna stawać się nowym człowiekiem. Jego duchowy byt wkracza w rozwijający się ruch kształtowania od nowa (*Neubildung*). Ruch ten od samego początku posiada charakter komunikatywny, budzi nowy styl w sposobie życia osób pozostających w kręgu jego oddziaływania, a ci, którzy tylko rozumieją idee zrodzone w innych osobach, pobudzani są do stawania się nowymi ludźmi. W jego ramach (a następnie również poza nimi) upowszechnia się szczególny sposób bycia człowiekiem (*Menschentum*), taki mianowicie, że żyjąc w skończoności, kieruje się on całym swoim życiem ku biegunom nieskończoności”²¹.

W świetle takiego ujęcia fenomenologia jest nie tyle projektem filozofii, nauką czy metodą, ile szczególną postawą. Fenomenologiczną postawę można rozumieć jako swoistego rodzaju postawę oglądu duchowego. W taki sposób ujmuje ją Max Scheler: „[...] fenomenologia – pisze ten filozof – nie jest ani nazwą jakiejś nowej nauki, ani słowem zastępczym dla filozofii, lecz nazwą postawy pewnego oglądu duchowego, w której można zobaczyć lub przeżyć coś, co bez niej pozostaje ukryte, a mianowicie królestwo »faktów« szczególnego rodzaju. [...] Cele, dla osiągnięcia których jest konieczna ta metoda daje filozoficzna problematyka świata tak, jak została ona w większej części sformułowana w ciągu tysiącleci pracy filozofii”²². W rozumieniu Husserla bowiem tworzenie pojęć rozumiane w sposób właściwy dokonuje się jako tworzenie pewnego duchowego stanu²³. „Na pewno – czytamy w *Ideach I* – tworzenie pojęć [...] rozgrywa się spontanicznie, a to, co spontanicznie wytworzone, jest oczywiście wytworem ducha”²⁴. Dlatego też pisze on o ślepotcie na idee jako ślepotcie du-

²¹ E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, przeł. J. Sidorek, Fundacja Aletheia, Warszawa 1993, s. 20.

²² M. Scheler, *Postawa fenomenologiczna*, wyd. cyt., s. 73.

²³ Zob. E. Husserl, *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga pierwsza, przeł. D. Gierulanka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967, s. 75. [Dalej jako *Idee I*].

²⁴ Tamże, s. 77.

chowej, ślepoty spowodowanej działaniem przesądów²⁵. Wolność od przesądów wyróżniająca fenomenologiczną postawę badawczą przesądza o szczególnym znaczeniu fenomenologii. Racjonalizm fenomenologii różni się więc zasadniczo od jego dotychczasowych form. Pisze o tym Max Scheler następująco: „To właśnie radykalnie oddziela filozofię fenomenologiczną od większości form dotychczasowego racjonalizmu, który przyjmował dla ważności swego postępowania jakiegokolwiek pojęcia, formuły, a nawet naukę, po to, aby uzyskać relatywnie jej założenia lub aby doprowadzić jej wyniki dla niesprzecznego związku. Wyjaśnienie nauki i jej przedmiotów – oto główne zadanie filozofii fenomenologicznej, ale jest nim również wyjaśnienie sztuki, religii, moralności”²⁶.

Według Husserla, pomijając konstytuującą rolę subiektywności oznacza pozostać w duchowym zaślepieniu, bowiem jak stwierdza Husserl „pod działaniem (*durch*) przesądów niektórzy stali się niezdolni do przeniesienia na teren sądzenia (*Urteilsfeld*) tego, co posiadają w swym polu naoczności. [...] Nadal widzą idee, istoty, operują nimi w myśleniu, wydają też sądy dotyczące istoty – tylko że ze swego stanowiska epistemologicznego zaprzeczają ich istnieniu. Oczywiście dane są cierpliwe, pozwalają by je teorie w swych enuncjacjach odrzucały, pozostają jednak tym, czym są. Obowiązkiem teorii jest dostosowywać się do tych danych”²⁷. Fenomenologia natomiast, której celem jest opis konkretnego życia świadomościowego, realizuje cel teorii poznania i obejmuje jego całość, ale również jako filozofia transcendentalna wyjaśnia istotę poznawczej korelacji między podmiotowością i obiektywnym światem. Projektowi filozofii wolnej od jakichkolwiek dogmatycznych presupozycji odpowiada sposób fenomenologicznego badania, będący rodzajem przeżycia źródłowego, nie skażonego naturalistycznym przesądem, swoistym czerpaniem ze źródła. Fenomenologiczne badanie jest niejako czerpaniem z samego źródła, opisem miejsca styku, kontaktu przedmiotu i przeżycia umożliwiającym uzmysłowienie konstytucyjnej funkcji subiektywności, uzmysłowienie możliwości – zgodnego z rozumem i otwartego na idee – życia zgodnego z rozumem, to znaczy życia w prawdzie.

²⁵ Tamże, s. 74.

²⁶ M. Scheler, *Postawa fenomenologiczna*, wyd. cyt., s. 74.

²⁷ E. Husserl, *Idee I*, wyd. cyt., s. 74.

Odwołajmy się w tym kontekście do słów Maxa Schelera: „[...] pierwszym, co musi posiadać ugruntowana na fenomenologii filozofia, jako podstawowy charakter, jest najbardziej żywy, intymny i *bezpośredni kontakt przeżycia ze światem*, to znaczy z rzeczami, o które właśnie chodzi. I to z rzeczami tak, jak one się dają bezpośrednio w przeżywaniu, w akcie przeżywania, jak w nim i tylko w nim samym się znajdują. Filozof – fenomenolog spragniony bytu w przeżyciu będzie szukał pokrzepienia zawsze i tylko przy samych źródłach, z których wytryskają treści świata. Jego uważne spojrzenie zmierza na miejsce styku przeżycia i przedmiotu świata”²⁸.

2. Namysł nad istotą ducha jako cel filozofowania

Samo życie w prawdzie okazuje się życiem zgodnym z rozumem, życiem, którego – odwołując się do słów Husserla zawartych w *Kryzysie...* – transcendentarno-konstytucyjny horyzont (a nawiązując do koncepcji klasycznej racjonalno-duchowy wymiar) zostaje odsłonięty. Badanie fenomenologiczne wiąże się z postawą i wysiłkiem zagłębiania się (wzynania) w to, co ukryte, ściślej mówiąc, odsłaniania rozumu ukrytego w człowieku i dziejach. W *Kryzysie...* Husserl pisze o ukrytym rozumie, który nadaje sens wszystkiemu, co jest. „Transcendentalna fenomenologia – komentuje Stanisław Judycki – odkrywając ukryty logos historii konstytucji, oznacza początek prawdziwej historii transcendentalnej subiektywności. Jest etapem dziejów, od którego zaczyna się powrót rozumu do siebie samego, gdyż przez transcendentalną fenomenologię subiektywność konstytuująca świat uzyskuje pełną samoświadomość. Jest tak dlatego, że przeciwieństwo fenomenologia jest tylko etapem w rozwoju subiektywności”²⁹.

Dla rozważań podejmowanych w niniejszym artykule kluczową kwestią okazuje się pogląd Husserla, który nawiązując w *Kryzysie...* do koncepcji świata

²⁸ M. Scheler, *Postawa fenomenologiczna*, wyd. cyt., s. 74.

²⁹ S. Judycki, *Intersubiektywność i czas. Przyczynek do dyskusji nad późną fazą poglądów Edmunda Husserla*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1990, s. 219.

antycznej Grecji, ujmuje otaczający człowieka świat jako „pojęcie należące wyłącznie do sfery duchowej” związane z „faktem, że zawsze żyjemy w jakimś otaczającym nas świecie, do którego odnoszą się wszelkie nasze troski i poczynania, [...] faktem czysto duchowym”³⁰. Podkreśla przy tym, iż za temat swych badań obiera „ducha jako takiego” i nie widzi „żadnych powodów, które nakazywałyby odwoływać się do wyjaśnień innych niż czysto duchowe”³¹. Życie człowieka jest dlatego faktem duchowym, ponieważ człowiek jest nosicielem absolutnego rozumu. Mając na uwadze dotychczasowe filozoficzne rozważania dotyczące ducha, stwierdza, iż prowadzą do nastawienia, które umożliwi prawidłowe rozpatrzenie tematu duchowej Europy jako problemu czysto humanistycznego, jako problemu historii ducha³². Píše w tym kontekście o immanentnej teleologii, która – wrodzona Europie dzięki filozofii mającej swój początek w antycznej Grecji – tworzy jej duchową postać. To właśnie idea immanentnej teleologii przesądza ostatecznie o duchowym wymiarze europejskiego sposobu myślenia i działania, uwidaczniając się jako „początek rozwoju nowej epoki ludzkości [...], która chce i potrafi żyć jedynie w swobodnym kształtowaniu swego bytu (*Daseins*), swego historycznego życia w oparciu o idee rozumu, o nieskończone zadania”³³. Wraz z tą ideą oprócz naturalnego namysłu nad życiem człowieka i otaczającym go światem pojawia się w myśleniu nowy, odwołujący się do idei rozumu motyw transcendentalny.

Nawiązując do Kanta, Husserl stwierdza, że począwszy od myśli filozofa z Królewca „dysponujemy niezależną teorią poznania, która ze swymi roszczeniami do właściwej nauki przyrodniczym ścisłości chce być podstawową ogólną nauką o duchu”³⁴. Tworząc projekt fenomenologii transcendentalnej jako urzeczywistnienia idei takiej nauki, Husserl demaskuje przesady europejskiego myślenia i zmierza do rozjaśnienia przyczyn kryzysu człowieczeństwa. Akcentuje przy tym potrzebę zrozumienia istoty ducha oraz wyjaśnienia niejasności sto-

³⁰ E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, wyd. cyt., s. 15.

³¹ Tamże.

³² Por. Tamże, s. 15-16.

³³ Tamże, s. 17.

³⁴ Tamże, s. 46.

sunku między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi. Zdaniem niemieckiego filozofa bowiem, tylko w czystym poznaniu humanistycznym naukowiec nie naraża się na „zarzut skrywania przed sobą swej własnej działalności”, skrywania generującego przesady zniekształcające jego osobę i duchowe życie³⁵. Fenomenologia podobnie jak nauki humanistyczne jest nauką o duchu, dodajmy, specyficzną nauką o duchu, to znaczy czystą nauką, wolną od naturalistycznych uprzedzeń, nauką uniwersalną i samodzielną, która daje wgląd w istotę czystej humanistyki, a właściwie rozumiana obejmuje w sobie również nauki przyrodnicze: „Humanistyka jako nauka obejmująca cały świat duchowy ma za swój temat wszystkie osoby, wszystkie rodzaje osób i ich dokonania, ich wytwory, które tutaj są nazywane wytworami kultury, w takiej też mierze obejmuje również nauki przyrodnicze oraz przyrodę tych nauk, przyrodę samą w sobie, przyrodę jako realność. Jednakże obiektem zainteresowania określającego każde życie osobowe (które tylko w wyjątkowych przypadkach jest życiem przyrodnika) nie jest przyroda »sama w sobie«, odkrywana przez nauki przyrodnicze (dająca się odkrywać), lecz przyroda wolna od wszelkiej teorii, zjawiająca się za każdym razem tak lub inaczej rozumiana, czyli taka, jaka właśnie występuje w osobowym życiu społeczności ludzkiej i określa je w każdorazowej praktyce”³⁶. Z tej racji przyroda jest „tylko pozornie samodzielna”, a nauki przyrodnicze zakładają nauki o duchu, jako że prawdziwa przyroda w sensie nauk przyrodniczych jest „wytworem badającego przyrodę ducha”³⁷. W ten sposób „nauka o przyrodzie należy do szerszego zakresu personalistycznej nauki o ludzkości”³⁸.

Nauki przyrodnicze jednak zapoznają fakt swego duchowego pochodzenia, ulegając naturalistycznym przesądom, ujmującym całą rzeczywistość na wzór obiektywnej przyrody i tym samym bezprawnie podnoszącym to, co pochodne, do rangi tego, co pierwotne³⁹. „Człowiek zajmujący postawę naturalną (*der natu-*

³⁵ Tamże, s. 48.

³⁶ E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych. Naturalizm, dualizm i psychologia psychofizyczna*, [w:] *Fenomenologia i socjologia*. Zbiór tekstów, Z. Krasnodębski (red.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 58.

³⁷ Por. E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, wyd. cyt., s. 48.

³⁸ Zob. E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych*, wyd. cyt., s. 71.

³⁹ Zob. Tamże, s. 53, 54.

rlische Mensch), w szczególności badacz-przyrodnik – pisze – nie zauważa tych ograniczeń, nie zauważa, że wszystkie jego wyniki są zaopatrzone pewnym wskaźnikiem, który jest oznaką ich relatywnego jedynie sensu. Nie zauważa, że naturalne nastawienie nie jest jedynym możliwym, że dopuszcza skierowania spojrzenia, dzięki którym uwydatnia się absolutna konstytuująca przyrodę świadomość, do której wszelka przyroda musi być relatywna na mocy z istoty płynącej odpowiedniości (*Wesenskorrelation*) pomiędzy tym, co konstytuujące, a tym, co konstytuowane⁴⁰. Co więcej, nie tylko przyrodoznawstwo z charakterystycznym dlań naturalistycznym zafałszowaniem zniekształca obraz osoby i jej duchowego (świadomościowego życia), lecz także „humaniści zaślepieni naturalizmem [...] w ogóle zrezygnowali z samego postawienia problemu czystej i uniwersalnej humanistyki, nauki o istocie ducha jako takiego, nauki, która śledziłaby bezwarunkowo ogólne prawa i elementy duchowości, w celu uzyskania wyjaśnień naukowych w sensie absolutnie definitywnym”⁴¹. Dopiero w świetle fenomenologicznej perspektywy badawczej, prawdziwe, autentyczne i duchowe życie osoby jako przedmiot zainteresowania teoretycznego nie ulega zafałszowaniu, lecz w wyniku rzetelnego, źródłowego i wolnego od jakichkolwiek odniesień namysłu, namysłu wolnego od naturalistycznych konotacji, badane jest jako życie subiektywności w sobie i dla siebie. Fenomenologia zmierza tym samym do uwyrażenia nastawienia *par excellence* humanistycznego, jakim jest nastawienie personalistyczne, nakierowane na życie osoby i kierujące nią motywacje. To właśnie nastawienie personalistyczne otwiera drogę do wyjaśnienia konstytuującej funkcji subiektywności w świetle idei teleologii, do wyjaśnienia istoty transcendentalności, wyjaśnienia na podstawie przenikającej wszelki byt teleologii. Husserl pisze w tym sensie o cofnięciu się „od uniwersalnej, swoiście historycznej, zrelatywizowanej do osoby refleksji nad światem, odbywającej na gruncie zastanego świata, na grunt absolutny, na grunt subiektywności transcendentalnej”⁴².

⁴⁰ E. Husserl, *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga druga, przeł. D. Gierulanka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974, s. 254-255.

⁴¹ E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, wyd. cyt., s. 15.

⁴² E. Husserl, *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych*, wyd. cyt., s. 74.

W ten sposób wyjaśnienie korelacji subiektywności ze światem, dokonujące się w perspektywie nastawienia transcendentального umożliwia namysł nad istotą ducha stanowiący cel naukowego badania. I to właśnie „w tym nastawieniu – stwierdza niemiecki filozof – udało się zbudować absolutnie samodzielną naukę o duchu w formie konsekwentnego samozrozumienia i zrozumienia świata jako dokonania duchowego”⁴³. Nie może zatem dziwić fakt, że dzięki namysłowi nad sposobem uchwycenia istoty ducha Husserl tworzy projekt fenomenologii transcendentальной. Autor *Kryzysu...* w pracy tej pisze wprost, iż „wypracowanie rzeczywistej metody uchwytowania podstawowej istoty ducha w jego intencjonalnościach i konsekwentnego rozbudowywania w nieskończoność analizy ducha doprowadziło do transcendentальной fenomenologii”⁴⁴. Fenomenologię wyróżnia i znamionuje szczególny typ racjonalizmu, który Husserl określa w następujący sposób: „*Ratio*, o której teraz jest mowa, nie jest niczym innym jak rzeczywistość uniwersalnym i rzeczywistość radykalnym samozrozumieniem ducha w formie uniwersalnej, odpowiedzialnej nauki, uprawianej w zupełnie nowym *modus* naukowości, w którym jest miejsce dla wszelkich dających się pomyśleć pytań, pytań o byt i pytań o normę, pytań o tak zwaną egzystencję. [...] Intencjonalna fenomenologia po raz pierwszy uczyniła ducha jako takiego polem systematycznego doświadczenia i nauki [...]. Dopiero transcendentальная fenomenologia przyniosła światło – dzięki swemu punktowi wyjścia i dzięki swym metodom”⁴⁵.

PHENOMENOLOGY AND DIMENSION OF SPIRITUAL LIFE

Summary

The aim of the article is to demonstrate that Husserl's phenomenology as a science involves problems connected with essence of spiritual life. The spiritual dimension is an important context in the reading of Husserl's work. This problem affects the specificity of Husserl's thought and

⁴³ E. Husserl, *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, wyd. cyt., s. 49.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 49-50.

manner of philosophizing. According to Husserl, the fundamental task of philosophy concerns the sphere of spirit and its evolution. In correspondence with the question of the essence of spirit, Husserl's phenomenology is presented in the perspective of two threads. First, the author considers the problem of spiritual life taken as a life in truth; secondly, a reflection over essence of spirit is understood as a purpose of philosophizing.

Key words: Edmund Husserl, phenomenology, life in truth, essence of spirit

Słowa kluczowe: Edmund Husserl, fenomenologia, życie w prawdzie, istota ducha

Bibliografia

- Arystoteles, *Zachęta do filozofii*, przeł. K. Leśniak, [w:] tenże: *Zachęta do filozofii. Fizyka*, przeł. K. Leśniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Derrida J., *Głos i fenomen. Wprowadzenie do problematyki znaku w fenomenologii Husserla*, przeł. B. Banasiak, Wydawnictwo KR, Warszawa 1997.
- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, przeł. P. Domański, Fundacja Aletheia, Warszawa 2003.
- Husserl E., *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, W. Biemel (hrsg.), [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Werke*, Bd. 6, M. Nijhoff, Den Haag 1962.
- Husserl E., *Erste Philosophie (1923/24)*, Teil 1: *Kritische Ideengeschichte*, Elisabeth Ströker (hrsg.), [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Schriften*, Bd. 6, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1992.
- Husserl E., *Erste Philosophie (1923/24)*, Teil 2: *Theorie der phänomenologischen Reduktion*, R. Boehm (hrsg.), [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Werke*, Bd. 8, M. Nijhoff, Den Haag 1959.
- Husserl E., *Fenomenologia i antropologia*, przeł. S. Walczewska, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 32, 1987.
- Husserl E., *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908-1937)*, R. Sowa und T. Vongehr (hrsg.), [in:] Husserliana – Edmund Husserl, *Gesammelte Werke*, Bd. 42, Springer, Dordrecht 2014.
- Husserl E., *Idea fenomenologii. Pięć wykładów*, przeł. J. Sidorek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.
- Husserl E., *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga pierwsza, przeł. D. Gierulanka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967.

- Husserl E., *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, księga druga, przeł. D. Gierulanka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- Husserl E., *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*, przeł. J. Sidorek, Fundacja Aletheia, Warszawa 1993.
- Husserl E., *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentálna*, przeł. S. Walczewska, Rolewski, Toruń 1999.
- Husserl E., *Nastawienie nauk przyrodniczych i humanistycznych. Naturalizm, dualizm i psychologia psychofizyczna*, [w:] *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów*, Z. Krasnodębski (red.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- Husserl E., *Wybór pism*, przeł. S. Walczewska, [w:] K. Święcicka, *Husserl*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2005.
- Judycki S., *Intersubiektywność i czas. Przyczynek do dyskusji nad późną fazą poglądów Edmunda Husserla*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1990.
- Levinas E., *Teoria intuicji w fenomenologii Husserla. Fragmenty*, przeł. P. Mrówczyński, [w:] *Fenomenologia francuska. Rozpoznania. Interpretacje. Rozwinięcia*, J. Migasiński i I. Lorenc (red.), Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2006.
- Patočka J., *Filozofia kryzysu nauki według Edmunda Husserla i jego koncepcja fenomenologii „świata przeżywanego”*, przeł. J. Zychowicz, [w:] *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*, Z. Krasnodębski, K. Nellen (red.), Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993.
- Płotka W., *Fenomenologia Husserłowska a etyka. Źródła, rozwój i kontynuacje*, [w:] *Wprowadzenie do fenomenologii. Interpretacje, zastosowania, problemy*, t. II, W. Płotka (red.), Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2014.
- Ricoeur P., *Fenomenologia i hermeneutyka: wychodząc od Husserla...*, przeł. M. Drwięga, [w:] *Fenomenologia francuska. Rozpoznania. Interpretacje. Rozwinięcia*, J. Migasiński i I. Lorenc (red.), Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2006.
- Scheler M., *Postawa fenomenologiczna*, przeł. J. Machnacz, [w:] *Fenomenologia*, J. Machnacz (red.), Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1990.
- Zahavi D., *Fenomenologia Husserla*, przeł. M. Święch, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.